

MIROSLAV GLAVIČIĆ

**IZVJEŠĆE O PROVEDENIM SONDAŽNIM ARHEOLOŠKIM
ISTRAŽIVANJIMA PRI UREĐENJU PLOČNIKA U ULICI
P. RITTERA VITEZOVIĆA I I. HRELJANOVIĆA
TIJEKOM VELJAČE I OŽUJKA 1995.**

Miroslav Glavičić
Filozofski fakultet u Zadru
HR 23000 Zadar

UDK:904:72.032](497.5 Senj)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1995-06-14

Tijekom veljače i ožujka 1995., za vrijeme izvođenja građevinskih radova na uređenju pločnika u Ulici P. Rittera Vitezovića i I. Hreljanovića u Senju, izvršena su sondažna arheološka istraživanja.

Dosadašnje spoznaje i karakter otkrivenih nalaza svjedoče da je spomenuti prostor u arheološkom i urbanističkom pogledu jedan od najzanimljivijih prostora u gradu Senju. Autor daje sažeti pregled dosadašnjih rezultata istraživanja i opisuje stratigrafiju sondi i nalaze iz njih. Cilj provedenih istraživanja bio je dokumentirati postojeće stanje i prikupiti podatke koji će poslužiti kao korisna podloga za planiranje nekoga budućeg sustavnog arheološkog istraživanja.

Za vrijeme izvođenja građevinskih radova, tj. uređenja pločnika, u Ulici P. Rittera Vitezovića i I. Hreljanovića, tijekom veljače i ožujka 1995., djelatnici i suradnici Gradskog muzeja Senj izvršili su sondažna arheološka istraživanja i izradili tehničku i drugu potrebnu dokumentaciju.¹

¹ Istraživanja je vodio prof. Ante Glavičić, ravnatelj Gradskog muzeja Senj, uz stručnu pomoć autora članka. Tehničku dokumentaciju izradio je gosp. Mladen Lončarić, koji je autor objavljenih priloga i kojemu se na učinjenom još jednom najljepše zahvaljujemo. Napominjemo da se u članku predočuje samo dio izrađene dokumentacije, a cjelokupna dokumentacija ovih istraživanja pohranjena je u Gradskom muzeju Senj.

Dosadašnje spoznaje, na kojima se temeljila potreba da se izvrše istraživanja, kazuju da je prostor Ulice P. R. Vitezovića i I. Hreljanovića u arheološkom pogledu jedan od najzanimljivijih na prostoru grada Senja.² Poglavitito to vrijedi za prostor iza svetišta katedrale sv. Marije, o čemu svjedoči karakter nalaza otkrivenih arheološkim istraživanjima provedenim godine 1949./50. i 1967. Važnost toga prostora potvrđuje još nekoliko slučajnih nalaza čiji karakter kazuje da se na prostoru oko katedrale i u blizini (Široka kuntrada) nalazilo vjersko i upravno središte antičke Senije. Taj prostor zanimljiv je i pri proučavanju urbanističkog razvoja Senja od antike preko srednjeg vijeka do današnjih dana.³ U daljnjem tekstu osvrnut ćemo se ukratko na najvažnije nalaze.

Godine 1949./50., kada se pristupilo konzervatorskim radovima na katedrali, koja je teško oštećena za bombardiranja grada 1943., odlučeno je da se sustavno istraži prostor iza svetišta katedrale prema Ulici P. R. Vitezovića.⁴ Tada se kopalo do dubine 1,50 m, a slojevi zemlje sastojali su se od ispremiješanog recentnog i antičkog šuta. Prema interpretaciji I. Degmedžić, otkriveni zidovi pripadaju tipičnoj rimskoj kući, a pripadaju lijevoj ali i trikliniju. Ostali dijelovi kuće nisu istraženi jer se nalaze ispod popločenja Ulice P. Rittera Vitezovića i obližnjih kuća. Najvažniji nalaz, koji svojim stilskim karakteristikama određuje vrijeme izgradnje objekta, predstavlja podni mozaik izveden u tehnici crno-bijelih kockica, veličine 1 cm, kojima se izvode geometrijski motivi. Prema stilskim karakteristikama ovakav tip mozaika nastaje u antoninsko doba, a ta datacija kolidira i s drugim arheološkim nalazima s ovog prostora.

Na cijelom istraživanom prostoru opaženi su tragovi gorenja i čađe, što dokazuje da je kuća uništena požarom. Građevinski materijal rimske kuće, čija se namjena izravno povezuje s metroonom - svetištem *Magnae Matris*, kasnije je iskorišten za gradnju drugih objekata. I ne samo kamen kao glavni građevinski materijal, nego i inventar svetišta, kako to pokazuje struktura tzv.

² Miroslav GLAVIČIĆ, *Prilozi proučavanju poleogeneze i urbanističkog razvoja antičke Senije*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru (dalje: RFFZd), 32(19), Zadar 1993, 87-89.

³ O urbanističkom razvoju Senja tijekom prošlosti usp. Melita VILIČIĆ, *Povijesno-urbanistički razvoj Senja*, Senjski zbornik (dalje: Senj. zb.), 1, Senj 1965, 94-110; Melita VILIČIĆ, *Arhitektonski spomenici Senja*, Rad JAZU, knj. 360, Zagreb 1971, 65-72; Melita VILIČIĆ, *Urbanistički tragovi rimske Senije*, Senj. zb., 15, Senj 1988, 66-68; Melita VILIČIĆ, *Gradska vrata i urbanističko formiranje drevnog Senja*, Senj. zb., 17, Senj 1990, 203-234; M. GLAVIČIĆ, nav. dj., 79-104.

⁴ Ivica DEGMEDŽIĆ, *Arheološka istraživanja u Senju*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, 53, Split 1952, 251-262.

barbarskog zida pri čijoj su gradnji iskorišteni kao spolije i uklopljeni u debeli sloj vapna, glava mladolike božice (pripisuje se božici Dijani,⁵ čiji je kult potvrđen i s dva posvetna natpisa⁶), ulomci keramike, pa čak i ljudske kosti.

U blizini svetišta katedrale (pretpostavljamo da je mjesto nalaza bilo u blizini sakristije) pronađena je godine 1938. donja polovica kipa boginje Magne Mater, poznata u literaturi kao "skulptura A".⁷ Zaštitnim arheološkim istraživanjem uz jugozapadni dio svetišta katedrale (nivelacija terena za kuću I. Krmpotić) pronađen je godine 1967. još jedan kip boginje Magne Mater ("skulptura B").⁸ U oba slučaja radi se o prikazu boginje koja sjedi na tronu, a bijeli mramor od kojega su izrađeni te način izvedbe govore o kipovima vrlo visoke umjetničke kvalitete koji su u Senju dopremljeni iz neke grčke (Atika) i maloazijske radionice. Ti se kipovi na temelju stilskih karakteristika datiraju u razdoblje oko kraja 2. i početka 3. st. nakon Krista. Godine 1967. otkriveno je još nekoliko ulomaka za koje zbog mjesta nalaza možemo pretpostaviti da pripadaju spomenutim kipovima. Među njima je posebno zanimljiv ulomak koji prikazuje desni dio torza žene, pa možemo pretpostaviti postojanje i trećega kipa boginje Magne Mater.

Kipovi Magne Mater krasili su njeno svetište, čije postojanje potvrđuju i dva ponađena ulomka posvetnih natpisa, a koji su u svezi s nekom votivnom munificijencijom (gradnja ili pregradnja i uređenje svetišta) povezanom s kultom Magne Mater.⁹

Dakle, na temelju tih nalaza nedvojbeno se dokazuje da se na prostoru oko svetišta katedrale nalazilo svetište Velike Majke s pratećim objektima, a u blizinu njena svetišta valja ubicirati i svetište božice Dijane.¹⁰ U precizno neutvrđeno doba kasne antike dolazi do rušenja ovih objekata. To rušenje objekata na prostoru za koji možemo utvrditi da je bilo vjersko središte antičke Senije, može se dovesti u svezu s konačnim obračunom kršćana s poganskim

⁵ Nenad CAMBI, *Bilješke uz kipove Kibebe (Magna Mater) iz Senja*, Senj. zb., 20, Senj 1993, 36-37.

⁶ Ante GLAVIČIĆ, *Arheološki nalazi iz Senja (I)*, Senj. zb., 2, Senj 1966, 407; Ante GLAVIČIĆ, *Arheološki nalazi iz Senja i okolice (II)*, Senj. zb., 3, Senj 1967-68, 29-30; Marin ZANINOVIĆ, *Kult božice Dijane u Senji*, Senj. zb., 9, Senj 1981-82, 43-52; Miroslav GLAVIČIĆ, *Natpisi antičke Senije*, RFFZd, 33(20), Zadar 1994, 65-67.

⁷ I. DEGMEDŽIĆ, nav. dj., 251.

⁸ A. GLAVIČIĆ, *Arheološki nalazi... (II)*, 22-24. O kipovima Velike Majke iz Senja vidi: Julijan MEDINI, *Kult Kibebe u antičkoj Liburniji*, Senj. zb., 20, Senj 1993, 3-7; N. CAMBI, nav. dj., 33-44.

⁹ I. DEGMEDŽIĆ, nav. dj., 251 i 254; A. GLAVIČIĆ, *Arheološki nalazi... (II)*, 22-24; M. GLAVIČIĆ, *Natpisi...*, 63-65.

¹⁰ M. GLAVIČIĆ, *Prilozi proučavanju poleogeneze...*, 89-90.

kultovima. Pokazujući superiornost nad poganskim božanstvima, u blizini se izgrađuju kršćanski objekti, a senjska katedrala, posvećena Majci Božjoj, svojim titularom i danas čuva tradiciju ovoga kulturnog prostora.

Godine 1955., pri kopanju temelja za stubište u kući na križanju Ulice P. R. Vitezovića i B. Baromića (gostionica "Senia"), pronađena je baza od bijela vapnenca bogato ukrašena biljnim i životinjskim motivima.¹¹ Ta je baza još jedan dokaz da su na ovom prostoru postojale reprezentativne zgrade antičke Senije.

Godine 1971. pri iskopu temelja novogradnje u Ulici I. Hreljanovića pronađen je lijevi gornji dio ploče od bijeloga vapnenca s natpisom u četiri retka, koji govori o nekoj gradnji ili pregradnji (popravku) kurije (gradske vijećnice) antičke Senije.¹² Taj nalaz i neke druge indicije utemeljene na proučavanju urbanističkog razvoja antičkoga i srednjovjekovnoga grada pružaju podlogu za pretpostavku da se na prostoru široke kuntrade moglo nalaziti gradsko središte s forumom, kurijom i bazilikom.¹³ Pri nabravanju važnih nalaza s ovoga prostora valja se još prisjetiti i natpisa popa Gržana (1483.), koji se još uvijek nalazi *in situ* nad ulazom u kuću br. 4 u Ulici I. Hreljanovića.¹⁴

Na temelju svega navedenoga držali smo potrebnim provesti sondažna istraživanja, kada već nije bilo moguće izvršiti opsežnija istraživanja (da se pri radovima pristupilo uređenju kanalizacije bilo bi moguće izvršiti sustavnija istraživanja koja bi zasigurno postigla konkretnije rezultate). Osnovni im je cilj dokumentirati stanje koje će jednom drugom prilikom poslužiti pri planiranju opsežnijih arheoloških istraživanja.

Valja kazati da je zbog širokoga kanalizacijskog kanala i njegovih priključaka te vodovodnih i drugih instalacija lokacija sonde bila uvjetovana situacijom na terenu. Iz tog razloga ograničen je izbor mjesta sonde, koje su zato gdje gdje relativno kratke i vrlo uske. Zbog dinamike radova kadkad se i previše žurilo s iskopom, a istraživanje su ometale kiše i hladnoća. Ipak, unatoč spomenutim poteškoćama, istraživanja su prošla bez ijednog krupnijeg problema pa su provedena korektno i na vrijeme. Sonde br. 1 i 2 nisu kopane budući da to nije dopuštalo zatečeno stanje i dinamika radova. Iz istih razloga

¹¹ Vuk KRAJAC, *U Senju nađen rimski kapitel*, Vijesti Društva muzejsko-konzervatorskih radnika NR Hrvatske, god. 5, br. 1, Zagreb 1956, 16-17; Ante GLAVIČIĆ, *Arheološki nalazi iz Senja i okolice* (V), Senj. zb., 9, Senj 1981-82, 70-72.

¹² A. GLAVIČIĆ, *Arheološki nalazi...* (V), 63-65; Marin ZANINOVIĆ, *Dva antička natpisa iz Senja*, Diadora, 9, Zadar 1980, 324; M. GLAVIČIĆ, *Natpisi...*, 58-59.

¹³ M. GLAVIČIĆ, *Prilozi proučavanju poleogeneze...*, 88.

¹⁴ Branko FUČIĆ, *Glagoljski natpisi*, Zagreb 1982, br. 383, 320.

došlo je i do pomicanja sondi s predviđenih lokacija, a promijenjeni su i neki prvotno predviđeni brojevi sonda, kao npr. sonde br. 4 i 5 koje su bile locirane uz gostionicu "Senia", a, budući da se nije uspjelo istraživati na predviđenim mjestima, njihove su brojeve preuzele sonde u Ulici I. Hreljanovića. Broj predviđene sonde 11 preuzela je sonda kopana krajem travnja 1995., kada su radovi prošireni na dio Gorice.

Slijedi opis rezultata dobivenih sondažnim arheološkim istraživanjima.

SONDA 3

Sonda 3a

Dimenzije: 1,40 x 0,50 m. Dubina iskopa 1,83 m (Prilog I., II. i VI.). Ispod dosadašnjeg popločenja u sloju šute (kamenje i žbuka pomiješani sa zemljom) nisu izdvojeni arheološki nalazi pogodniji za kronološko determiniranje sloja. U sloju smeđe zemlje, uz manja kamenja nepravilna oblika, koji započinje na oko 0,80 m i proteže do dubine od oko 1,20 m, izdvojeni su ostaci materijalne kulture, koje, budući da zbog njihova karaktera preciznije vremensko određivanje nije moguće, možemo okvirno smjestiti u razdoblje podmakle antike i kasne antike. To su: dva manja ulomka bijeloga vapnenca nepravilna oblika i jedan mali ulomak pločice od bijeloga vapnenca, šiljak i komad ručke amfore, dno keramičke zdjelice, ulomak bikonične posude sive boje, tri ulomka stakla (polovica male staklene zdjelice boje zlata sa zadebljanim i zaobljenim rubom, rub zdjelice od plavkasto-zelenkastog stakla i rub male staklene posudice od zelenkastog stakla), pet kamenih kockica mozaika nepravilna četvrtasta oblika (gornja površina nije brižljivo obrađena).

Ispod opisanog sloja dokumentiran je sloj čađe i paljevine debljine 4-10 cm. Izrazito crna boja sloja i neznatni ulomci nagorjele keramike, kao i sloj šute ispod čađe i paljevine (dubina 1,31-1,55 m), jasno svjedoče o rušenju i paljenju antičkih građevina. Ta je pojava dokumentirana ranijim istraživanjima obližnjeg prostora, ali i na ostalim dijelovima urbane površine antičke Senije. Budući da nisu pronađeni nalazi koji bi preciznije odredili doba u kojem dolazi do ovoga vjerojatno namjernog rušenja i paljenja antičkih objekata, i ovaj put možemo samo dokumentirati stanje na koje smo naišli. Na dubini od 1,55 m pojavila se zemlja crvenica u kojoj nije bilo nikakvih nalaza. Iskop je prekinut na dubini od 1,83 m.

Sonda 3b

Dimenzije: 1,80 x 0,50 m. Dubina iskopa 1,91 m (Prilog I., II. i VI.). Raspored slojeva dokumentiran u ovoj sondi vrlo je sličan rasporedu slojeva u

sondi 3a. Jediná je razlika u tome što je u sondi 3b, ispod sloja šute i smeđe zemlje, izdvojen sloj koji se sastojao od nešto većeg kamenja i zemlje (dubina 0,81-1,21 m). U njemu su pronađena i dva ulomka stupića od bijeloga vapnenca (promjer 8,5 cm, visina 13 i 11 cm), a od pronađenog materijala u ovom sloju i sloju smeđe zemlje izdvojeni su još: dio dna sa šiljkom amfore, dio vrata i ramene amfore s ručicom, ulomak ručice amfore, dio vrata i oboda keramičke posude crvenkaste boje, ulomak narebrena tijela keramičke posude žućkaste boje, ulomak debljega plavkasto-zelenkastog stakla s narebrenom vanjskom površinom.

Sloj čađe i paljevine utvrđen je na dubini 1,49-1,61 m. Ispod njega je arheološki sterilan sloj crvenice.

U JZ uglu sonde 3b utvrđen je zid izrađen od manjeg i nešto većeg kamenja koje je povezano žbukom. Orijehtacija zida, koji se zbog kuće i kanalizacijskog kanala nije mogao dalje pratiti, približno je u smjeru I-Z.

Sonda 3c

Dimenzije: 1,20 x 0,50 m. Dubina iskopa 1,40 m (Prilog I., II. i VI.). Po sredini sonde otkriven je zid, izrađen na isti način kao i u sondi 3b, približne orijentacije S-J. Zbog nemogućnosti širenja sonde i zida koji je otežavao kopanje, iskop je prekinut na dubini od 1,40 m.

Ostaci materijalne kulture sastojali su se od vrlo usitnjenih ulomaka amfora i keramičkih posuda, pa nisu posebno izdvojeni. Izdvojen je, pronađen u sloju kamenja i zemlje (dubina 0,86-1,36 m), nepravilno kružni komad bijela mramora (razbijen tijekom iskopa na 4 dijela) koji je mogao pripadati nekom kipu s okolnog prostora. Makroskopski gledano i bez učinjene petrografske analize nije moguće taj komad mramora povezati s jednim od dva kipa Magne Mater pronađena u blizini. Stoga samo možemo zaključiti da je taj komad mramora pripadao nekoj skulpturi koja je razbijena, a pri kasnijoj nivelaciji terena bačen je na ovo mjesto.

Sonda 3d

Dimenzije: 1,30 x 0,50 m. Dubina iskopa 1,60 m (Prilog I., II. i VI.). Zid iz sonde 3c, kojega se zbog pravca pružanja u smjeru S-J očekivalo u sondi 3d, nije utvrđen. Uništen je izgradnjom kanalizacijskog kanala i temelja kuće porušene za bombardiranja godine 1943. Budući da je dubljim iskopom moglo doći do urušavanja kanalizacijskog kanala, a i nalazi su bili vrlo skromni (izdvojeno je samo 5 ulomaka tegula i gornji dio ručice amfore) na dubini od 1,60 m iskop je prekinut.

Sonda 3e

Dimenzije: 2,20 x 0,80 m. Dubina iskopa 1,64 m (Prilog I., II. i VI.). Na dubini od 0,38 m ispod dosadašnjeg popločenja, u JZ dijelu sonde naišlo se na zid debljine 40-ak cm. Sačuvana visina zida iznosi 1,04 cm. Temeljna stopa zida, izvedena u obliku dvije stepeničaste istake, nalazi se u sloju crvenice na dubini od 1,42 m od dosadašnjeg popločenja. Zid je izrađen uslojavanjem u žbuku većeg i manjeg kamenja nepravilna oblika s grubo poravnatim licem. Zid je bio ožbukani, o čemu svjedoče ostaci fine žbuke pri dnu zida. Orijentacija zida približno je u pravcu I-Z.

Profili uzeti na SZ strani sonde, i to na njenim krajevima, pokazuju neznatne razlike u dubini slojeva u odnosu na ranije opisane sonde. Od izdvojenih nalaza spominjemo: dva nepravilna manja ulomka bijeloga vapnenca, keramički poklopac posude (promjer 9 cm) s kvadratičnim ispupčenjem (1,5 x 1 cm) za hvatanje, ulomak *terrae sigillatae* s reljefnim ukrasom manjih koncentričnih krugova unutar jednog većeg kruga, dio dna manje keramičke posude, dio blago zaobljenog oboda manje posude s vodoravnim kanelurama na vratu.

Sloj paljevine i čađe u ovoj sondi kod zida iznosi 24 cm, a dalje se postupno stanjuje do oko 6 cm na suprotnoj strani sonde.

SONDA 6

Dimenzije: 2,10 x 0,80 m. Dubina iskopa 1,44 m (Prilog I., III. i VII.). Vršeći iskop na mjestu određenom za sondu, na dubini od 0,34 m ispod dosadašnjeg popločenja, naišlo se na jedno do drugoga složeno i čvrsto nabijeno kamenje u zemlju - kaldrma. To je za sada prvi slučaj da je u nekom dijelu povijesne jezgre grada Senja dokumentirano plansko uređenje ulice. Najvjerojatnije je izrađena u preciznije neutvrđeno doba srednjovjekovnoga Senja. Za izradu kaldrme upotrijebljeno je obično manje kamenje nepravilna pačetvorinastog ili drugog oblika s grubo poravnatom gornjom površinom koja je s vremenom izlizana. Otkrivena je površina od cca 5 m dužine i 1,50-1,80 m širine u pravcu JZ, dakle niz Ulicu P. R. Vitezovića. Premda se na otkrivenoj površini nije mogla dobro uočiti pravilnost postavljanja kamenja, ipak možemo pretpostaviti da su neki redovi hotimice postavljeni ukoso u odnosu na okolne kuće te da se na taj način, čini se, dobio motiv riblje kosti. Prostor između tako koso postavljenih redova ispunjavao se kamenjem koje je s manje ili više pravilnosti pratilo zadani smjer. Mala istražena površina ne dopušta čvršću argumentaciju pa moramo ostati samo na pretpostavci. Primjetno je da se

niveleta kaldrme spušta ka sredini ulice pa je na taj način regulirano otjecanje oborinskih voda koje su se slijevale niz ulicu.

Na dubini od 0,58 m naišlo se na zid čiji pravac pružanja ide u smjeru SI-JZ, tj. prati smjer pružanja ulice. Zid je izrađen uslojavanjem kamenja u čvrstu žbuku. S dva sloja finije žbuke (debljina slojeva žbuke 2 i 1,5 cm) zid je ožbukana. Zid pri dnu ima zakošenu istaku (dužina 46 cm) koja je isto tako ožbukana. Visinska razlika zakošenja iznosi 10-12 cm. Istaka je (pretpostavljamo da se radi o vanjskoj strani zida) napravljena iz hidroizolacijskih razloga.

Isti je zid otkriven i cca 5 m niže niz ulicu u smjeru SZ, gdje je dijelom oštećen pri polaganju vodovodne cijevi.

SONDA 7

Dimenzije: 1,80 x 0,70 m. Dubina iskopa 1,46 m (Prilog I., III. i VII.). Zid otkriven u sondi 6 otkriven je i u sondi 7. Dokaz je isti smjer pružanja (SI-JZ), ista debljina (0,50 m) i isti način na koji je izrađen i ožbukana. Dužina istake ovdje iznosi svega 14 cm.

Zid dokumentiran u sondama 6 i 7 pripada nekom objektu čija dužina iznosi najmanje 35 m. Ta činjenica, kao i način izrade te smjer njegova pružanja, koji nije sukladan smjeru pružanja zidova antičkih objekata, dovodi do nedoumica koje ovaj put ne možemo objasniti. Jednom drugom prilikom kada se bude moglo izvršiti kompleksnije istraživanje, tom problemu valja posvetiti veću pozornost.

Tragovi kaldrme nisu uočeni.

SONDA 8

Dimenzije: 2,10 x 1,10 m. Dubina iskopa 1,74 m (Prilog I., III. i VII.). Sonda 8 kopana je u blizini spoja sporednoga s glavnim krakom Ulice P. R. Vitezovića uz zid kuće Danice Pesar. Raspored slojeva u JZ i SZ profilu je različit. Sloj gusto nabacanog kamenja u JZ profilu (dubina 1,20-1,60 m), među kojima su neki prilično dobro obrađeni, nastao je najvjerojatnije pri nivelaciji terena prije gradnje temelja kuće D. Pesar. Iz statičkih razloga, tj. zbog mogućeg urušavanja, nije kopano do same kuće, pa je odnos ovoga kamenja s temeljem zida kuće D. Pesar ostao nedefiniran. U SZ profilu na dubini 0,15-0,39 m uočen je ostatak temelja zida (kamenje uslojeno u žbuku) neke recentne građevine koji se pruža približno u smjeru S-J. Ostaci materijalne kulture, među kojima su

prevladavali manji ulomci tegula, amfora i keramike, dokumentirani su na dubini cca 0,80-1,60 m. Izdvojeni su sljedeći nalazi: više ulomaka tijela i ručki amfora, dva ulomka oboda amfora s ručkama, ulomak dna amfore, šiljak amfore, 10-ak ulomaka (obod, vrat, rame s dvije kanelirane trakaste ručke) veće posude žučkaste boje, dio plavkasto-ljubičaste geme, ulomak brončanog lima i odlično sačuvani brončani novčić Konstansa kovan u trećoj radionici kovnice Siscije godine 337.¹⁵

Najznačajniji nalaz je dio skulpture boginje od bijela mramora (sačuvane dimenzije: najveća visina 15 cm, najveća širina 13,5 cm, najveća debljina 9 cm). Sačuvan je dio skulpture boginje otprilike od visine pupka do malo iznad koljena (T. II., 1.-2.). Boginja je obučena u dugu haljinu čiji nabori padaju prema dolje i to tako da su na prednjoj strani vidljiva bedra boginje. Iznad haljine je kratko potpasani hiton. Božica je u lijevoj ruci držala neki predmet, koji zbog oštećenja nije prepoznatljiv (možda *cornu copiae*), a od desne ruke, koja je bila savijena u laktu, raspoznaju se samo nabori rukava. Necjelovitost skulpture i nedostatak ikonografskih karakteristika onemogućavaju atribuciju skulpture. Pouzdano se zaključuje da se radi o skulpturi ženskog božanstva (možda Fortuna), čija je izvedba detalja (nabori haljine) na visokoj umjetničkoj razini. Na temelju stilskih karakteristika možemo ovu skulpturu boginje, čija je ukupna visina mogla iznositi 50-60 cm, okvirno datirati u drugu polovicu 2. st. nakon Krista.

U sondi 8, na dubini od oko 1,60 m, ustanovljen je sloj čađe i paljevine. Ispod njega je sloj crvenice, koji je arheološki sterilan.

SONDA 9

Dimenzije: 3 x 0,50 m. Dubina iskopa 1,30 m (Prilog I., III. i IX.). Sonda je postavljena uz ulaz u dvorište renesansne kuće br. 3. U JZ profilu, na dubini 0,18 m utvrđen je zid čija visina do temeljne stope iznosi 0,80 m. Zid širine 0,50 m izrađen je uslojavanjem grubo obrađenoga nepravilnog većeg i manjeg kamenja u žbuku i pruža se približno u smjeru S-J. Ispod temeljne stope nalazi se sloj crvenice u kojoj se, 0,16 m ispod temeljne stope, naišlo na kamenje koje se činilo kao moguća podnica. Daljnjim iskopom pokazalo se da se ne nastavlja

¹⁵ Av. - poprsje cara s dijademom udesno, legenda CONSTANS P F AVG; Rv. - dvije Viktorije hodaju prema drugoj, svaka drži vijenac i palminu grančicu, legenda VICTORIAE DD AVGGQNN, u odsječku ΓSIS. AE 4, tež. 1,31 g. Henry COHEN, *Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain*, VII, br. 179, reprint Graz, 1955; David R. SEAR, *Roman Coins and their Values*, London, 1964, br. 3871.

dalje od 0,50 m od temeljne stope zida. Dublje u sloju crvenice nije bilo arheoloških nalaza pa je iskop prekinut na dubini od oko 1,30 m.

Arheološki nalazi u ovoj sondi su bili vrlo skromni, a budući da se radilo o vrlo usitnjenim ulomcima keramike, nisu posebno izdvojeni.

SONDA 10

Dimenzije: 2,60 x 0,70 m. Dubina iskopa 1,80 m (Prilog I. i IX.). Sonda je kopana u dvorištu kuće br. 3. Nakon jednoličnog sloja smeđe zemlje (dubina 1,14 m) pojavio se sloj u kojem su se raspoznavali ostaci žbuke (do dubine 1,60 m). U oba sloja nije utvrđen niti jedan, pa ni najmanji, komadić keramike ili neki drugi nalaz. Tu potpunu arheološku sterilnost sonde 10 ne možemo objasniti. Iskop je završen na dubini od 1,80 m.

SONDA 12

Dimenzije: 1,70 x 0,70 m. Dubina iskopa 0,77 m (Prilog I., III. i VII.). Na dubini od 0,63 m od dosadašnjeg popločenja naišlo se na podnicu izrađenu od kamenja nabijenog u sloj žbuke debljine cca 14 cm. Zid dokumentiran u sondama 6 i 7 ovdje nije otkriven. Ovom prigodom nije se željelo razbijati podnicu, a i dinamika radova zahtijevala je pomicanje, pa je iskop prekinut na dubini od 0,77 m.

SONDA 13

Dimenzije: 1,62 x 0,65 m. Dubina iskopa 2,00 m (Prilog I., IV. i VIII.). U sondi 13, kopanoj uz voltu prema Ulici Grgura Senjanina, na dubini od oko 0,60 m naišlo se na veći broj manjih i većih ulomaka keramičkih posuda, među kojima su dominantne amfore. Izdvojen je veći broj oblikovnih dijelova amfora (obodi, ručke, šiljci), a ovom prigodom ističemo dva djelomice sačuvana oboda s vratom amfora na kojima su otisnuti pečati radionica (T. III., 1.-2.). Detaljnija analiza nije učinjena pa za sada možemo pronađene ulomke amfora okvirno odrediti kao antičkodobne, ili prema stratigrafiji kao kasnoantičkodobne. Veliku množinu ulomaka amfora u ovom sloju možemo objasniti pretpostavkom da se radi o mjestu na kojem se odlagao otpad ili je taj veći broj ulomaka amfora nastao slučajno pri nekoj nivelaciji terena. Iznesene pretpostavke, kao i neke druge, bez sustavnijeg istraživanja šireg prostora ostaju u sferi nagađanja. Slijedio je sloj šute u kojem se, ali u znatno manjem broju, također nailazilo na

ulomke keramike. U ovom sloju (cca 20-30 cm debljine) pronađena je ovalna koštana perla, probušena po sredini i s narebrenom vanjskom površinom. Pri dnu ovoga sloja izdvojeno je nekoliko manjih komada žbuke koji su bili oslikani motivom vodoravne (ili okomite) uže crvenkastosmeđe, odnosno šire narančaste linije. Oslikani ulomci najvjerojatnije pripadaju ožbukanoj površini zida. Slijedio je sloj kompaktne žbuke u koju su utopljeni ulomci tegula, amfora i drugoga keramičkog posuđa. Istraživanjem je ustanovljeno da se radi o podnici, međutim, zbog male istražene površine nije jasno radi li se o pravoj podnici, tj. uređenoj podnici nekog objekta, ili je nivelacija žbukom uslijedila iz nekog drugog razloga. Taj kompaktni sloj žbuke nalegao je na sloj čađe i paljevine (debljina 2-10 cm) u kojem su pronađeni nagorjeli ulomci keramike, stakla, kostiju i nekoliko većih željeznih čavala (dubina oko 1,60 m). Za razliku od drugih sondi, u crvenici ispod paljevine također se nailazilo na ulomke keramičkog posuđa i tegula a na dubini od oko 1,70 m ponovno se naišlo na kompaktniji sloj žbuke za koji znatno sigurnije možemo ustanoviti da se doista radi o podnici nekog objekta. U žbuku su ubačeni ulomci keramike i tegula. Sloj crvenice ispod ove podnice arheološki je sterilan.

Stratigafska situacija sonde 13 vrlo je složena i znatno odudara od dosad uobičajene. Zbog male istražene površine neke pojave mogu se objasniti samo pretpostavkama, a točnije odgovore mogu dati samo opsežnija istraživanja okolnog prostora.

SONDA 4

Dimenzije: 1,20 x 0,90 m. Dubina iskopa 1,06 m. Sonda 4 kopana je uz ugao kuće br. 9. u Ulici I. Hreljanovića. Vodovodne cijevi i fekalije iz kanalizacijskog kanala otežavale su iskopavanje. Budući da osim nekoliko usitnjenih komadića keramike nije bilo drugih nalaza u već prekopanoj zemlji, koja je uz to bila i mokra od fekalija, iskop je prekinut na dubini od 1,06 m.

SONDA 5

Dimenzije: 4,50 x 1,25 m. Dubina iskopa 1,48 m (T. I., 1.-2.). Sonda 5 kopana je uz zid novogradnje u Ulici I. Hreljanovića, pri čijoj je izgradnji temelja godine 1971. pronađen ulomak natpisa o gradnji (popravku) kurije antičke Senije.

Nakon uklanjanja dosadašnjeg popločenja, na oko 0,70 m od zida novogradnje, ukazao se ostatak zida kuće koja je porušena za bombardiranja u

II. svjetskom ratu. Zid je izrađen od većega grubo obrađenog kamenja povezanih žbukom. Uz taj očito vanjski zid kuće (širina 60 cm) koji prati smjer pružanja ulice, ustanovljen je još jedan okomiti na njega pregradni zid, slabije očuvan i oštećen pri gradnji novogradnje. U sloju šute sporadično se nalazilo ulomaka tegula i keramike. Na dubini od cca 0,60 m, s unutrašnje strane zida, ukazali su se obrisi većeg, kako se tada moglo zaključiti, polukružno oblikovanog, oko 1 m dugačkog, kamena koji je upotrijebljen kao spolija pri gradnji temelja zida. Kasnije se pokazalo da se radi o dijelu tijela monumentalnog stupa (promjer 0,50 m; sačuvana dužina cca 1 m) od sivkasto-plavkastog i prilično venoznog mramora, koji je razbijen tako da što bolje nalegne u temelj zida (T. I., 2.). U strukturi zida, koji se dijelom morao uništiti kako bi se izvukao stup, uz pretežito grubo obrađeno veće kamenje pronađeno je i nekoliko bolje obrađenih komada običnoga kamena i više malih ulomaka bijeloga kamena. Svi su povezani žbukom u kojoj je bilo i nešto ulomaka keramike.

Na oko 1,00 m dubine naišlo se na podnicu izrađenu od žbuke u kojoj su se lijepo raspoznavala zrnca šljunka. Podnica je u širinu, od zida prema novogradnji, sačuvana cca 30-ak cm, a preostali je dio uništen. Debljina podnice iznosi 10-12 cm. Nakon što je izvađen stup a usto i uklonjeni ostaci zida, pokazalo se da se podnica prostire i dalje, tj. da je temelj zida nalegao na nju. Dalje prema sredini ulice nije se moglo istražiti radi kanalizacijskog kanala.

Podnica nije razbijana, a iskopavanje se nastavilo u uskom prostoru između nje i zida novogradnje. Na dubini od cca 30-ak cm ispod podnice u prilično pjeskovitom sloju zemlje, u kojoj je bilo i nešto više ulomaka keramike, jer sloj nije uništen pri gradnji temelja novogradnje, ukazalo se prilično pravilno poslagano manje kamenje koje se doimlje kao kaldrma. Radi li se o kaldrmi, možda na taj način uređenoj rimskodobnoj ulici, ili nečem drugom, ovaj put se nije moglo ustanoviti. Od nalaza materijalne kulture izdvojeno je 10-ak ulomaka keramike samo radi dokumentacije. Budući da se nije željelo razbijati podnicu kako bi se dobio veći prostor za istraživanje, iskop je prekinut na dubini od 1,48 m, a određene nedoumice koje su se pojavile istraživanjem sonde 5 možda će se dijelom riješiti istraživanjem šireg prostora.

SONDA 11

Dimenzije: 2,30 x 0,90 m. Dubina iskopa 2,47 m (Prilog X.). Krajem ožujka 1995. radovi su prošireni, pa je iskorištena prilika za kopanje sonde, koja je, kako je ranije objašnjeno, preuzela predviđeni broj 11, a smještena je uz sami

dvorišni zid i barokna vrata u kraku ulice koji od Puzaljke vodi prema Gorici. Do dubine 0,90 - 0,98 m prostirao se recentni sloj zemlje i sitnijega nepravilnog kamena koji je očito nastao nivelacijom terena prije podizanja dvorišnog zida čiji se temelj proteže u dubinu 0,70 m. Temelj zida izrađen je uslojavanjem poluobrađenoga većeg kamena s grubo obrađenom vanjskom površinom lica u manje-više pravilne vodoravne redove povezane čvrstom žbukom. Širina temelja zida nije se mogla ustanoviti. Zatim je slijedio sloj koji se sastojao od pretežito većeg i grubo obrađenog kamena, ali među kojim je uočeno više komada dosta dobro i pravilno kvadratno oblikovanog kamena s finije zaravnjenim licem. Na dubini od 1,65 m od tadašnjeg nivoa ulice pojavio se zid čije je unutarnje lice ožbukano. Debljina zida, ustanovljena u jugoistočnom profilu, iznosi 60 cm. Kada su se i u sjeveroistočnom i sjeverozapadnom profilu sonde, koja je zato neznatno proširena, ukazala ožbukana lica zidova i njihovi spojevi, bilo je jasno da je sonda točno upala unutar prostorije(?), čija je dužina vjerojatno iznosila 2,30 m. Sačuvana visina zidova iznosila je oko 0,60 m. Dno prostorije (čija se namjena nije dala ustanoviti, pritom se ne može odbaciti mogućnost da se radi o objektu, npr. manjoj vodospremi) činila je podnica od žbuke, debljine 12 cm, koja je nalegla na crvenicu dokumentiranu na dubini od 2,37 m. Tijekom iskopa rijetko se nailazilo na ulomke keramike, nešto češće na ulomke krovnih ploča i crijepa, a kao zanimljivije nalaze iz ove sonde, uz dokumentirane zidove, ističemo nekoliko komada bijeloga vapnenca s jasno vidljivim tragovima oblikovanja, koji su pronađeni pri dnu sonde, i koji su zajedno s većim i grubo obrađenim kamenjem činili ispunu prostorije ili objekta, sudeći prema dubini, iz doba antičke Senije. Zbog žurbe temeljitije istraživanje i širenje sonde nije bilo moguće.

* * *

Sontažna arheološka istraživanja, koja su tijekom veljače i ožujka 1995. obavljena u Ulici P. R. Vitezovića i u Ulici I. Hreljanovića potvrdila su najvećim dijelom dosadašnje spoznaje, ali i stvorila određene nedoumice koje će se, vjerujemo, bolje objasniti tek kada se poduzmu sustavnija arheološka istraživanja.

Stratigrafska situacija u istraženim je sondama očekivana. Nakon nasipa recentne šute, čija dubina varira u odnosu na nivelacije terena koje su vršene na pojedinim mjestima, slijede slojevi koje zbog nemogućnosti preciznijega vremenskog određivanja možemo samo okvirno odrediti kao srednjovjekovne, odnosno dublje kao kasnantičke ili antičke. Osobito dobro antičkodobne

kulturne slojeve određuju karakteristični nalazi keramike (najčešće ulomci amfora) i zidovi karakteristične tehnike zidanja i pravca pružanja. Slojevi čađe i paljevine, dokumentirani pri njihovu dnu, svjedoče o nasilnoj propasti antičkoga grada, a tu propast, kao ni uzrok, na dosadašnjem stupnju istraženosti ne možemo preciznije odrediti. Razlog je tome nedovoljna istraženost kao i činjenica što se na ruševinama antičke Senije razvija srednjovjekovni grad. Antički se objekti razgrađuju, a materijal se koristi za nove gradnje, što je i ovaj put utvrđeno na primjeru mramornoga stupa čiji je dio upotrijebljen kao spolija pri kasnijoj gradnji. Nalaz dijela mramorne skulpture boginje još jednom pak svjedoči o visokoj uljudbenoj i civilizacijskoj razini stanovnika antičke Senije.

Premda nije bilo spektakularnih nalaza, držimo da su rezultati dobiveni sondažnim arheološkim istraživanjima u Ulici P. R. Vitezovića i u Ulici I. Hreljanovića korisni za proučavanje urbanog razvoja, poglavito antičkodobnog, Senja tijekom povijesti, te da će poslužiti kao korisna podloga za planiranje nekoga budućeg sustavnijeg arheološkog istraživanja. Osnovni cilj bio je dokumentirati postojeće stanje, bez pretenzija za rješavanje složenijih problema, i on je, držimo, ispunjen.

Na kraju ovoga Izvyješća najljepše se zahvaljujemo na razumijevanju i svekolikoj pomoći pri istraživanju investitoru i izvođaču radova s nadom da bi primjerna suradnja trebala biti nastavljena i ubuduće.

DIE AUSKUNFT ÜBER DIE DURCHGEFÜHRTEN ARCHÄOLOGISCHEN
SONDIERUNGEN BEI DER EINRICHTUNG DES PFLASTERS IN DER
PAVAO RITTER VITEZOVIĆ STRAßE UND HRELJANOVIĆ STRAßE
IM FEBRUAR UND MÄRZ 1995

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Februar und März 1995, zur Zeit der Ausführung der Bauarbeiten an der Einrichtung des Pflasters in der Pavao Ritter Vitezović Straße und I. Hreljanović Straße, wurden archäologische Sondierungen durchgeführt.

Die bisherigen Erkenntnisse und der Charakter der entdeckten Funde zeugen, daß der erwähnte Raum im archäologischen Sinn, sowie im Sinn der Einrichtungsplanung, einen der interessantesten Räume in der Stadt Senj darstellt.

Der Autor dieser Abhandlung gibt eine zusammengefaßte Übersicht der bisherigen Resultate der Untersuchung, und beschreibt die Stratigraphie der Sonden und die nachherigen Funde.

Das Ziel der durchgeführten Untersuchungen war, den bestehenden Stand zu dokumentieren, und die Daten zu sammeln, die als nützliche Unterlage zur Planung einer zukünftlichen archäologischen Untersuchung dienen sollen.

Prilog I.

Položaj sonde br. 3 (a, b, c, d, e), 6, 7, 8, 9, 10, 12 i 13 u Ulici Pavla Rittera Vitezovića u Senju (veljača 1995.).

Prilog II.

Položaj sonde br. 3 (a, b, c, d, e) u ulici Pavla Rittera Vitezovića u Senju (veljača 1995.).

Prilog III.

Položaj sonde br. 6, 7, 8 i 12 u Ulici Pavla Rittera Vitezovića u Senju (veljača 1995.).

Prilog IV.

Položaj sonde br. 13 u Ulici Pavla Rittera Vitezovića u Senju (veljača 1995.).

Prilog V.

Položaj sonde br. 5 u Ulici Ive Hreljanovića u Senju (ožujak 1995.).

Prilog VI.

Profil sonde br. 3 (a, b, c,d, e) u Ulici Pavla Rittera Vitezovića u Senju (veljača 1995.).

Prilog VII.

Profili sonde br. 6, 7, 8 i 12 u Ulici Pavla Rittera Vitezovića u Senju (veljača 1995.).

Prilog VIII.

Profili sonde br. 13 u Ulici Pavla Rittera Vitezovića u Senju (veljača 1995.).

Prilog IX.

Profili sonde br. 9 i 10 u Ulici Pavla Rittera Vitezovića (veljača 1995.) u Senju.

Prilog X.

Profili sonde br. 11 na "Gorici" u Senju (ožujak 1995.).

T. I.

1. Profil sonde br. 5 u Ulici Ive Hreljanovića u Senju (ožujak 1995.).
2. Dio tijela monumentalnog stupa iskorištenog kao spolija u recentnom zidu u sondi br. 5 u Ulici Ive Hreljanovića u Senju (ožujak 1995.).

T. II.

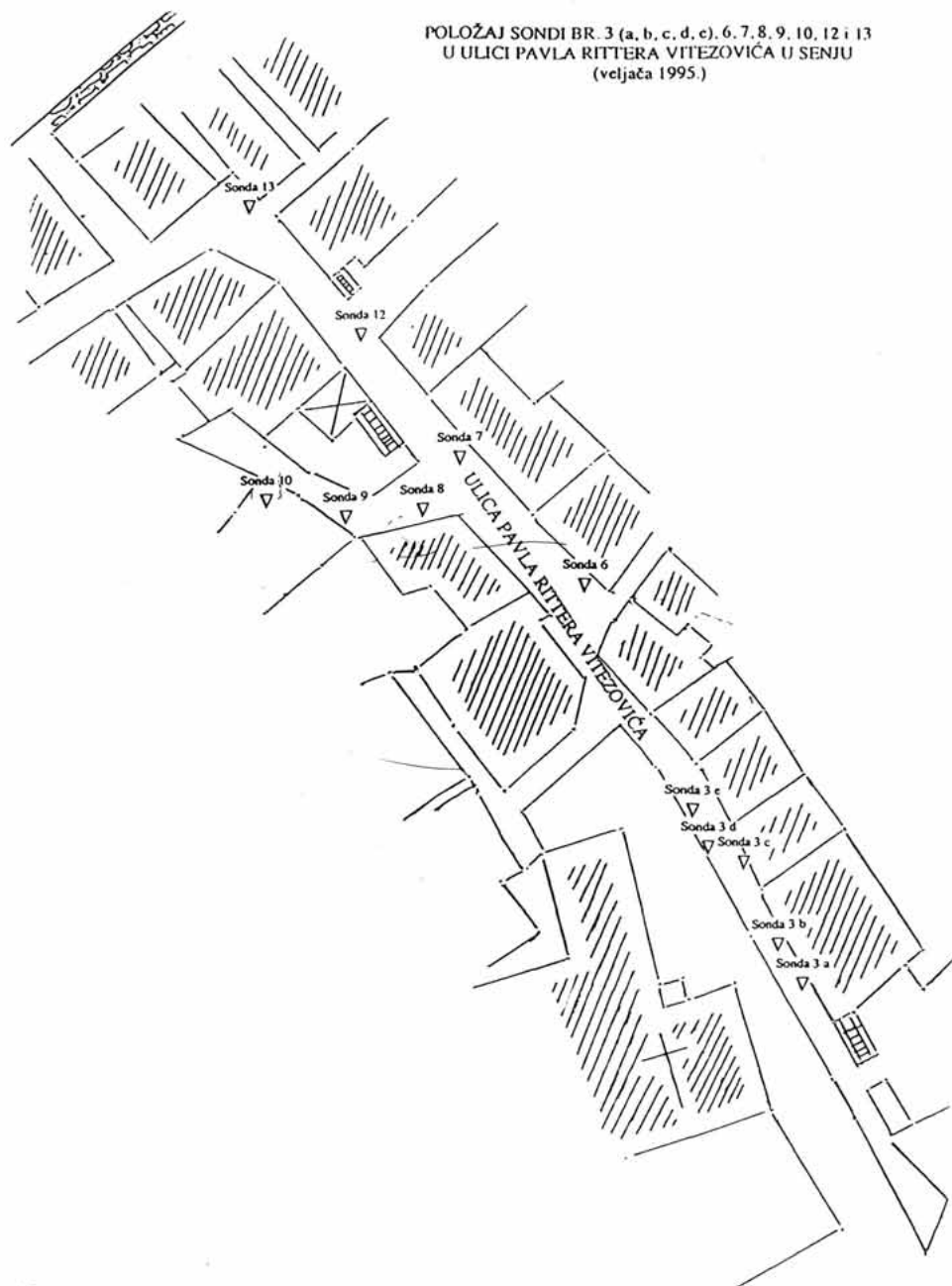
1. Dio skulpture boginje pronađen u sondi br. 8 u Ulici Pavla Rittera Vitezovića u Senju (prednja strana).
2. Dio skulpture boginje pronađen u sondi br. 8 u Ulici Pavla Rittera Vitezovića u Senju (stražnja strana).

T. III.

- 1-4. Ulomci amfora pronađeni u sondi 13 u Ulici Pavla Rittera Vitezovića u Senju.

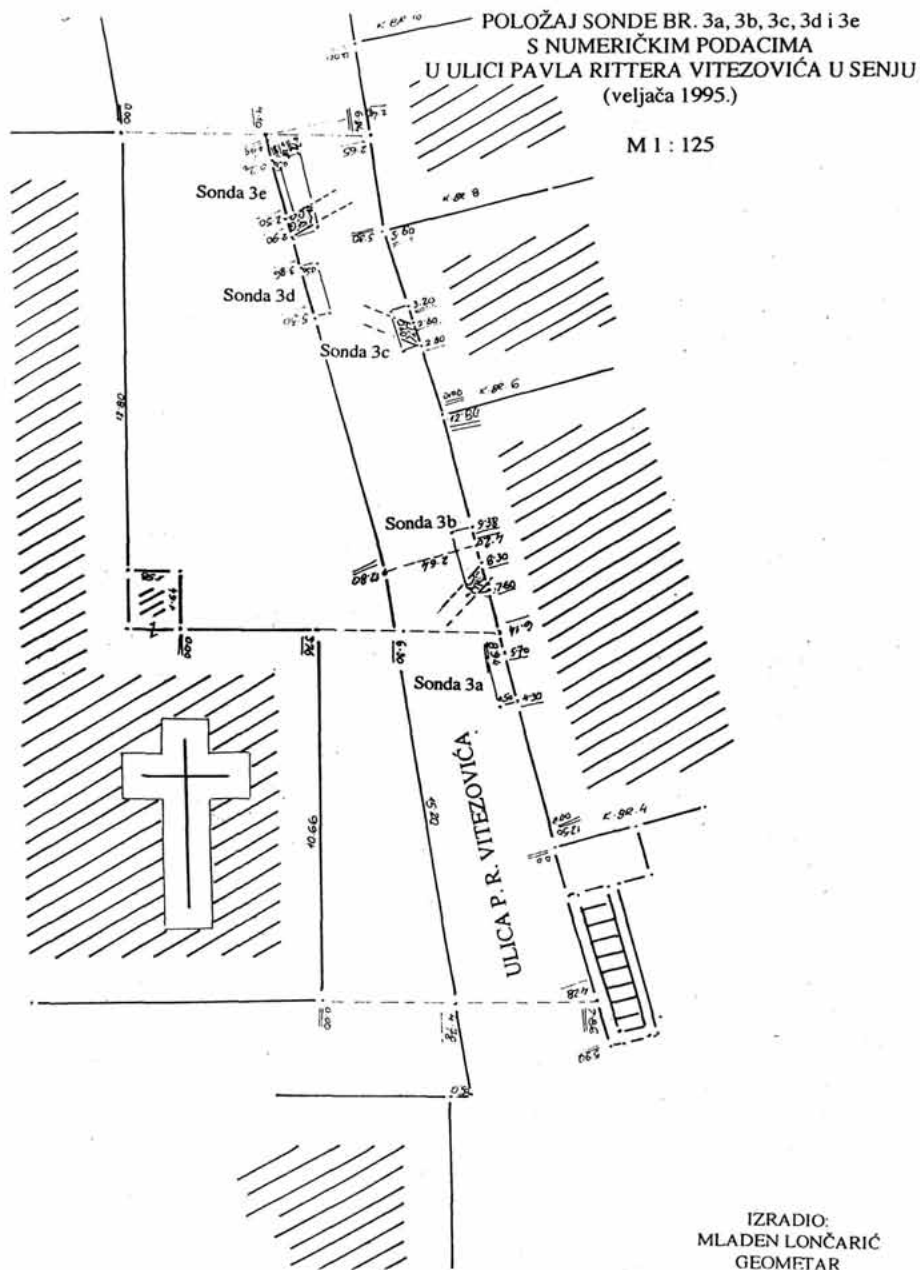
Prilog I.

POLOŽAJ SONDI BR. 3 (a, b, c, d, e), 6, 7, 8, 9, 10, 12 i 13
U ULICI PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA U SENJU
(veljača 1995.)

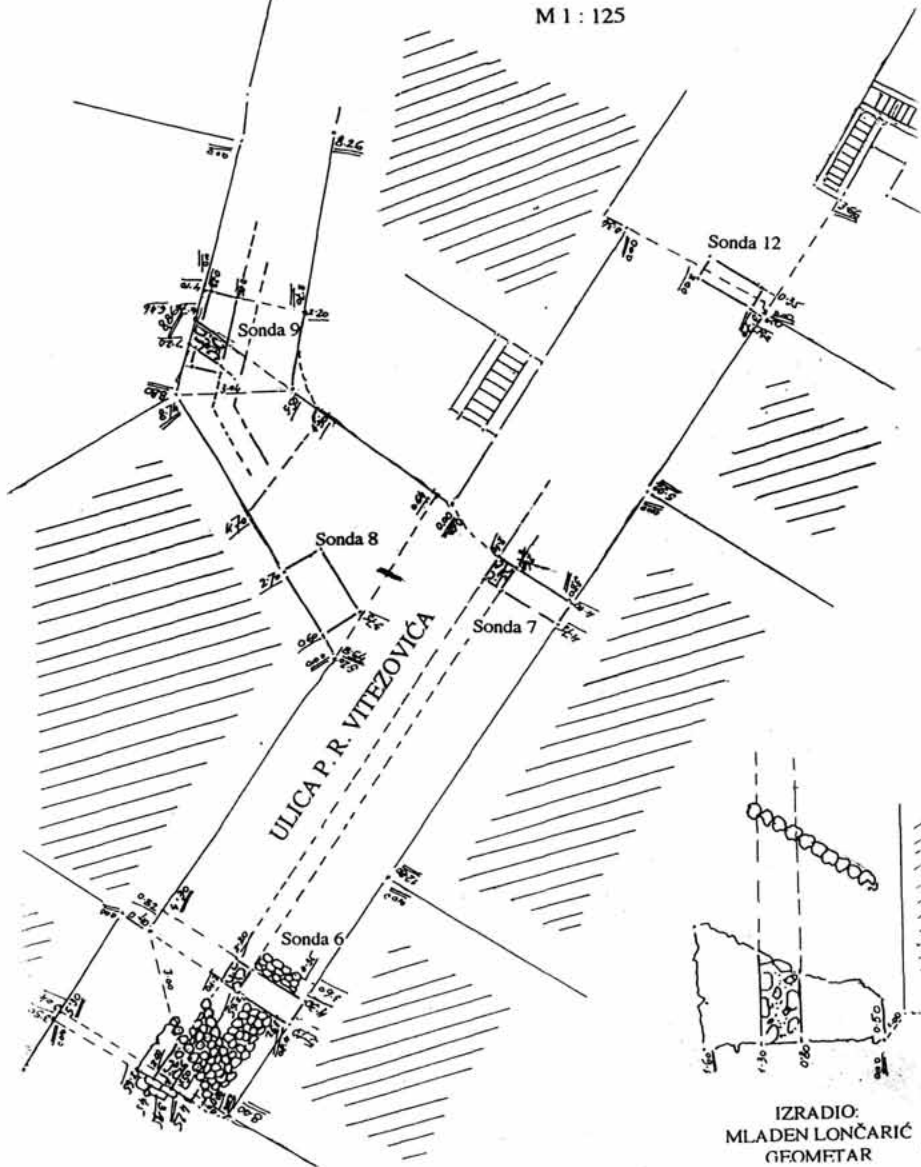
Prilog II.

Prilog III.

POLOŽAJ SONDI BR. 6, 7, 8, i 12
S NUMERIČKIM PODACIMA
U ULICI PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA U SENJU
(veljača 1995.)

M 1 : 125

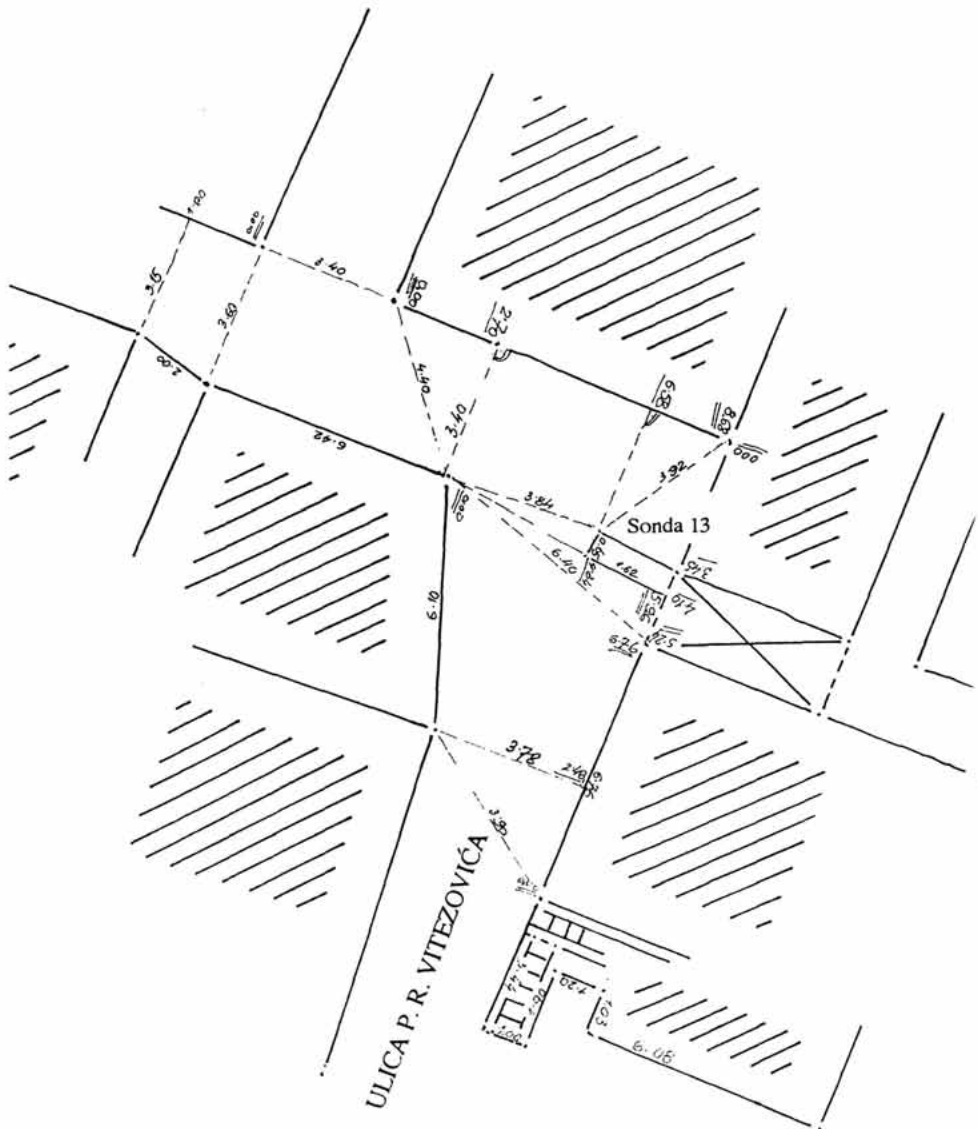

IZRADIO:
MLADEN LONČARIĆ
GEOMETAR

Prilog IV.

POLOŽAJ SONDE BR. 13
S NUMERIČKIM PODACIMA
U ULICI PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA U SENJU
(veljača 1995.)

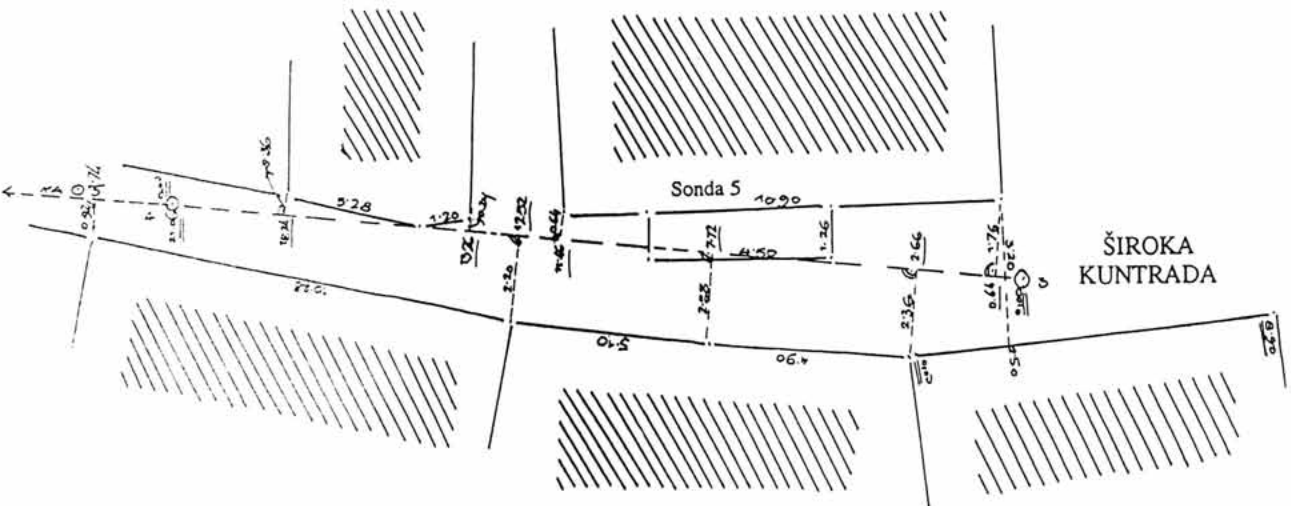
M 1 : 125

Prilog V.

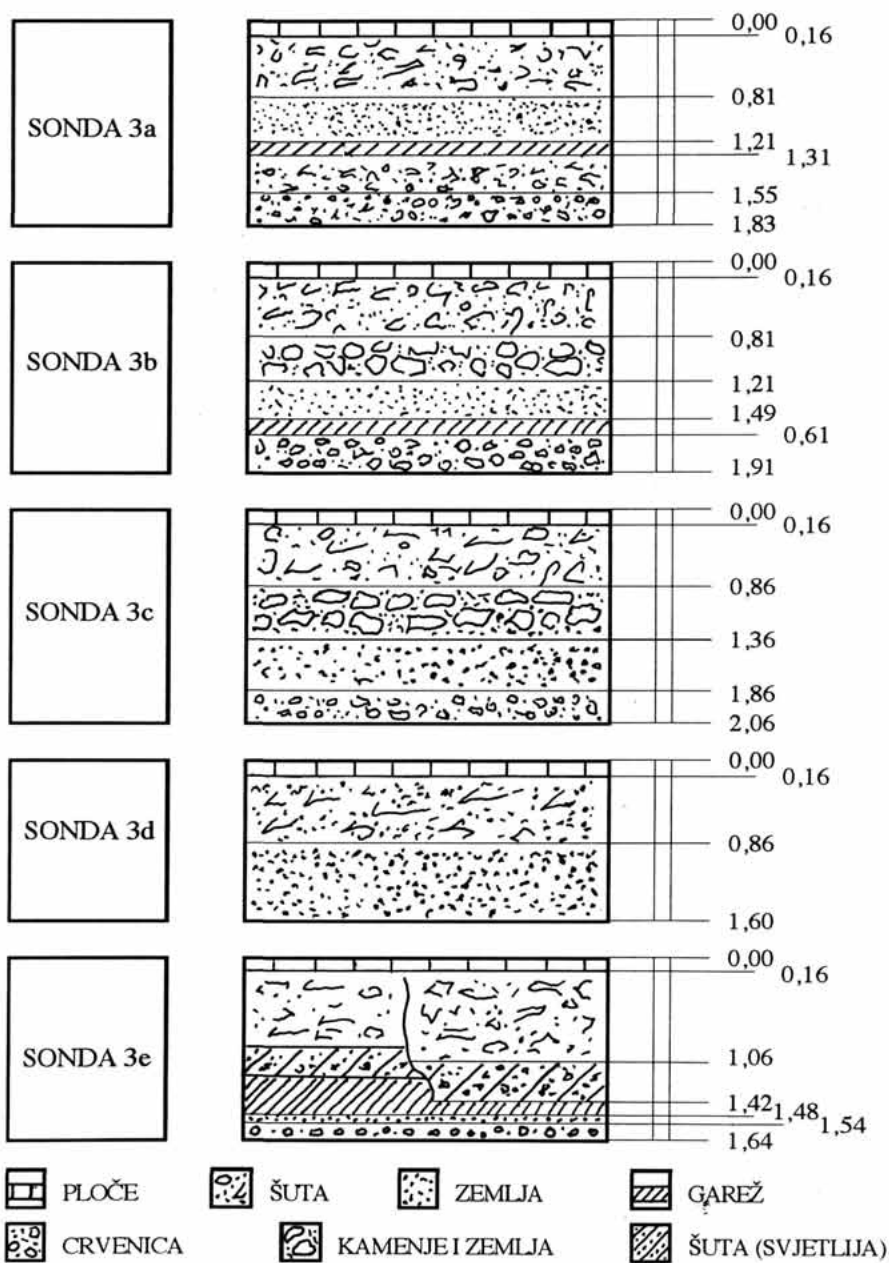
POLOŽAJ SONDE BR. 5
S NUMERIČKIM PODACIMA
U ULICI I. HRELJANOVIĆA U SENJU
(ožujak 1995.)

M 1 : 125

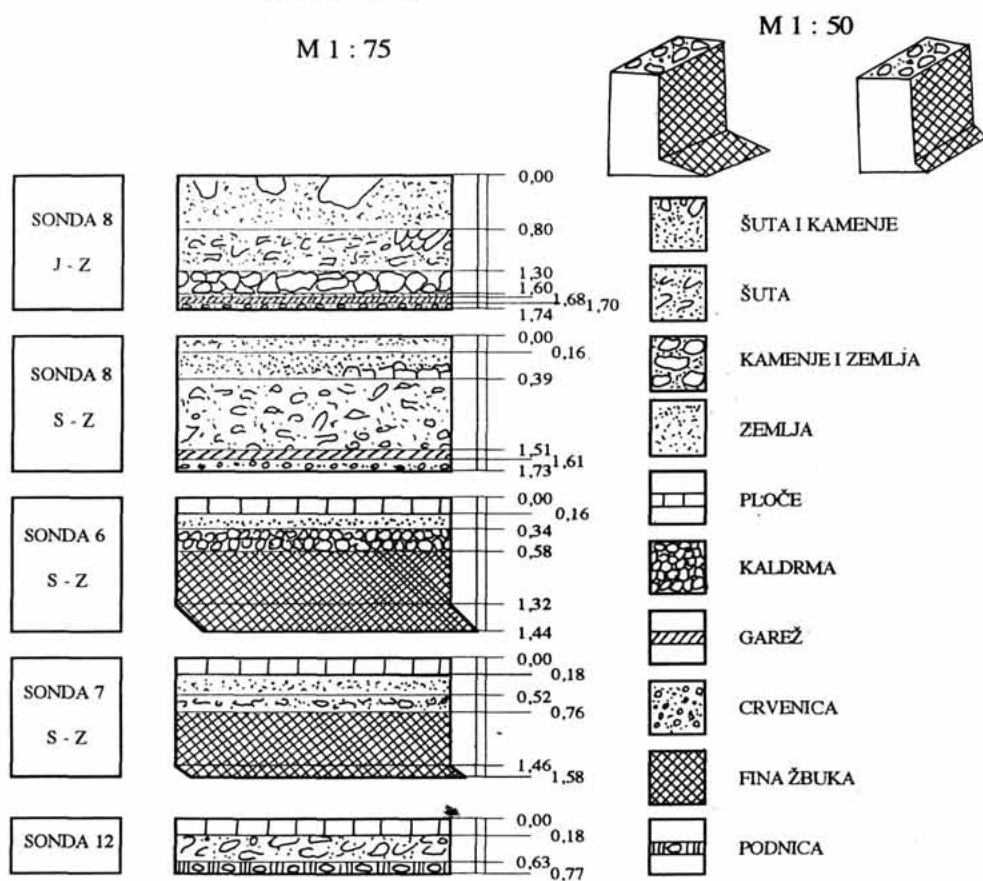
Prilog VI

PROFIL SONDAJ BR. 3a, 3b, 3c, 3d i 3e

Prilog VII.

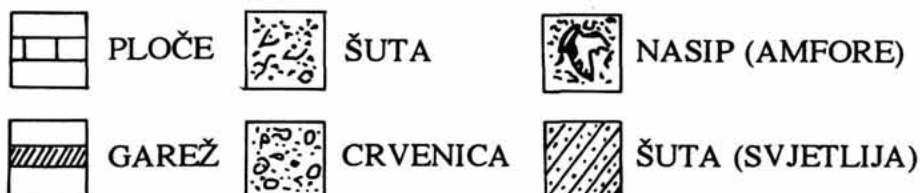
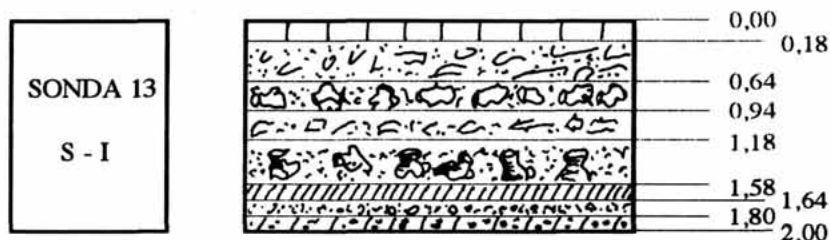
PROFILI SONDE BR. 6, 7, 8 I 12
U ULICI PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA U SENJU
(veljača 1995.)

Prilog VIII.

PROFILI SONDE BR. 13
 U ULICI PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA U SENJU
 (veljača 1995.)

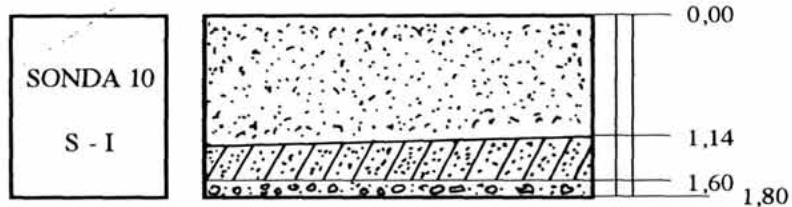
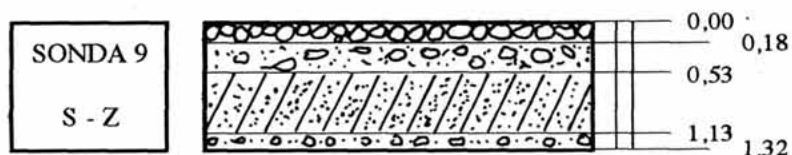
M 1 : 75

Prilog IX.

PROFILI SONDE BR. 9 I 10
U ULICI PAVLA RITTERA VITEZOVIĆA U SENJU
(veljača 1995.)

M 1 : 75

KALDRMA

ZEMLJA

ŠUTA

ŽID

ŠUTA (SVJETLIJA)

PLOČE

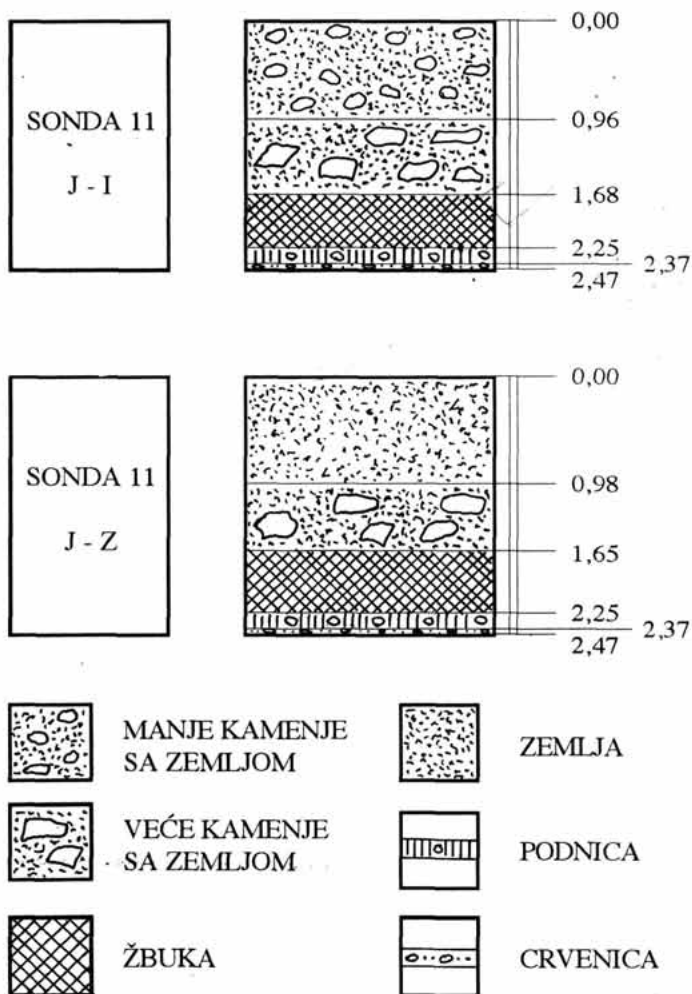
CRVENICA

Prilog X.

PROFILI SONDE BR. 11 NA "GORICI" U SENJU (ožujak 1995.)

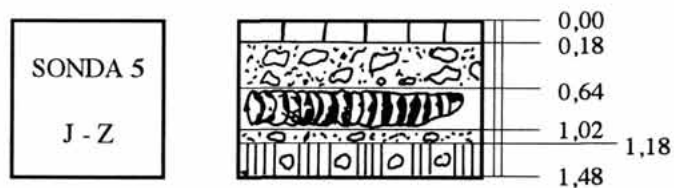
M 1 : 75

PROFIL SONDE BR. 5
U ULICI I. HRELJANOVIĆA U SENJU
(ožujak 1995.)

M 1 : 75

PLOČE

KAMENJE I ZEMLJA

STUP

PODNICA

T. II.

1

2

T III

1

2

3

4